

Sodelovanje skrbstvenega organa v pripravljalnem postopku proti mladoletnikom*

Dr. Alenka Šelih, znanstveni sodelavec, Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani

Zaradi posebnosti kazenskega postopka proti mladoletnikom poznajo naši kazenski procesni predpisi poleg drugih značilnosti tudi sodelovanje organa, ki ni pravosodni organ — sodelovanje skrbstvenega organa. Delo predstavnikov teh organov je bila novost, ki se je morala šele uveljaviti in si najti mesto v celotnem procesu, katerega cilj je mladoletnikova rehabilitacija in resocializacija. Ta novost je bila pri nas v sedanji obliki uveljavljena leta 1959. Po nekaj letnih izkušnjah nas je zanimalo, kako se je uveljavila v praksi in koliko sodišča uporabljajo pomoč skrbstvenih organov. Zanimalo pa nas je tudi, kakšni so po vsebini prispevki, ki jih pripravljajo ti organi; kakšni so njihovi viri, kaj obsegajo, ali vsebujejo kakšna mnenja in predloge in kako upoštevajo te predloge sodišča.

Pri začetni analizi podatkov, ki smo jih zbrali, smo ugotovili, da sodišča skoraj vedno izrabijo možnosti, ki jim jih daje ZKP, tako da smo pri veliki večini mladoletnikov, o katerih smo zbirali podatke, ugotovili, da je bila v njihovih spisih socialna anketa. Čisto drugačen pa je položaj pri tožilstvu, kjer smo upoštevali primere, ko je javni tožilec zavrgel ovadbo bodisi zaradi načela smotrnosti ali pa zaradi uporabe določbe II. odstavka 4. člena KZ (neznatna družbena nevarnost). Pri tem moramo poudariti, da javni tožilec ni dolžan priskrbeti si poročilo skrbstvenega organa, ima pa pravico zahtevati mnenje tega organa o smotrnosti postopka. Analiza socialnih anket, ki smo jih izvedli, velja zaradi takšnega položaja samo za tiste primere, ko je v spisu obstajala socialna anketa, ki jo je pripravil skrbstveni organ. Praktično pomeni, da analiza obravnava mladoletnike, ki so bili v kazenskem postopku pred sodiščem.

I. SOCIALNA ANKETA

1. Viri socialne ankete

Prva zahteva pri sestavljanju socialne ankete je, da temelji na osebnem stiku socialnega delavca z neposredno prizadetimi, s tistimi, ki mu lahko dajo najpomembnejše podatke o mladoletniku.¹

¹ H. Hartmann, Praktische Jugendgerichtshilfe, Berlin — Spandau, 1961, str. 74;

M. Dubois, Ces Enfants qui on failli, Bruxelles, 1952, str. 86.

Vrednost podatka, ki ga socialna anketa navaja, je zato pogosto odvisna tudi od tega, od koga je sestavlja socialne ankete dobil podatke in kako jih je dobil. Čeprav je teorija o metodah socialnega dela na načelnem stališču, da ne bi bilo pravilno predpisovati obrazcev za sestavljanje socialne ankete, ker bi bil sestavljaavec z njimi preveč omejen, pa je ena izmed temeljnih zahtev pri sestavi ankete navedba vira, iz katerega je sestavljaavec črpal podatke, in način, kako je podatek prejel.

Zato je razumljivo, da nas je kot eno prvih vprašanj pri analizi dela socialne službe zanimalo vprašanje virov, ki so jih sestavljaavci uporabljali, in zlasti, ali so vire tudi navajali.

Za najpomembnejše vire smo šteli neposredne pogovore z mladoletnikom, z njegovimi starši in z učiteljem ali delodajalcem.

Poleg neposrednih pogovorov s prizadetimi smo skušali ugotoviti, ali je imel sestavljaavec ankete kakšne posredne vire, zlasti poročila šole oziroma z delovnega mesta. Znano je, da kontaktiranje zavodov za socialno delo oziroma socialnega delavca na sodišču s šolami ni preprosto, da gre za zelo delikatno vprašanje, ker so posledice lahko včasih za mladoletnika izredno neugodne. Po drugi strani je seveda več kot očitno, da lahko ravno šola oziroma šolniki dajo dragocene informacije o mladoletniku, o njegovih uspehih ali neuspehih, o vedenju med vrstniki ipd.

Razporeditev podatkov o tem, s kom se je sestavljaavec socialne ankete neposredno pogovarjal, preden je sestavil anketo, kaže tabela.

Pri odgovorih na vprašanja o tem, s kom se je sestavljaavec ankete pogovarjal, smo domnevali celo vrsto možnosti. V tabeli smo prikazali najpogostnejše, manj pogostne pa smo združili v rubriki »drugo«. Sestavljaavci socialne ankete se, kot vidimo, najpogosteje obračajo na mladoletnikove starše. Z enim ali obema staršema so se pogovarjali v 60,0% vseh primerov. Pri tem smo seveda upoštevali primere, ko so se poleg tega pogovarjali še s kom

* Članek je prirejen po raziskavi o sodelovanju skrbstvenih organov v pripravljalnem kazenskem postopku proti mladoletnikom; raziskavo je izvedel ljubljanski Inštitut za kriminologijo leta 1968 pod vodstvom avtorice. Analiza dela skrbstvenega organa v kazenskem postopku je del širše mednarodne študije o obravnavanju mladoletnih delinkventov pred sodiščem: študijo sta denarno omogočila sklad Borisa Kidriča in ministrstvo ZDA za zdravje, socialno varstvo in vzgojo.

Tabela 1. Pogovori, ki jih je opravil sestavljaivec ankete.

Socialna anketa je sestavljena na podlagi pogovora	N	%
s staršema, z enim ali obema z mladoletnikom in materjo	25	9
z mladoletnikom in očetom	86	32
z mladoletnikom in obema staršema	13	5
z učiteljem in enim ali obema staršema	32	12
drugo	5	2
neznano	41	15
	67	25
Skupaj	269	100

drugim. Sestavljalci ankete se očitno najraje obračajo za informacije na mladoletnikovo mater. Iz podatkov tabele lahko vidimo, da išče sestavljaivec ankete podatke predvsem v mladoletnikovi družini. Socialni delavci, ki so največkrat sestavljali socialne ankete, ne širijo radi kroga tistih, ki so seznanjeni s kaznivim dejanjem mladoletnika, bodisi zato, ker menijo, da ne morejo dobiti koristnih informacij, bodisi zato, ker se boje neprimernih reakcij tistih, ki bi jih morda še spraševali.

Tabela 2. Razporeditev socialnih anket glede na poročila šole oziroma delovnega mesta

Sestavljaivec je imel na voljo poročilo šole oz. z delovnega mesta	Mladoletnik je obiskoval šolo		Mladoletnik je bil zaposlen		Mladoletnik je bil vajenec	
	N	%	N	%	N	%
da	13	18	9	10	4	7
ne	9	12	17	19	5	10
neznano	51	70	61	71	44	83
Skupaj	73	100	87	100	53	100

V tej tabeli nismo upoštevali vseh mladoletnikov, temveč samo tiste, ki so v času kazenskega postopka obiskovali šolo, tiste, ki so bili v tem času zaposleni in tiste, ki so bili vajenci. Za prvo skupino smo ugotavljali, ali je sestavljaivec ankete imel na voljo poročilo šole; za drugo skupino, ali je imel poročilo z delovnega mesta, in za tretjo prav tako, ali je imel poročilo z delovnega mesta. Pri vajencih smo šteli, da je njihovo delo pri mojstru pomembnejše, ker se vajenec šola samo v občasnih tečajih in smo zato pričakovali, da so si sestavljalci ankete pri vajencih skušali priskrbeti predvsem poročilo z delovnega mesta.

Podatki, ki jih odkriva tabela, niso preveč vzpodbudni. Samo pri 18 % oziroma 10 % oziroma 7 % mladoletnikov je bilo mogoče ugotoviti, da je imel sestavljaivec ankete na voljo ustrezno poročilo. To sicer ne pomeni, da je bilo teh poročil tako malo; pomeni pa

V tabeli je zelo velik delež neznanega. Pri tem moramo opozoriti, da smo šteli za neznanne vse tiste primere, kjer vir ni bil določno imenovan. Četrtnina socialnih anket ima torej — kolikor lahko sklepamo po podatkih naše analize — metodološko napako, da ne navajajo vira podatkov, o katerih govorijo. Pri teh primerih ne gre tedaj za take socialne ankete, katerih sestavljalci se pred sestavo ankete ne bi pogovarjali s katero izmed prej naštetih oseb, temveč gre preprosto za primere, ko ni bilo mogoče ugotoviti, s kom se je socialni delavec pogovarjal. Delež takih socialnih anket, tako se nam zdi, je prevelik, da bi ga bilo še mogoče zagovarjati. Eno temeljnih pravil za sestavo korektnih socialnih anket je namreč zahteva, da mora tisti, ki bo socialno anketo uporabljal, vedeti, kdo je dal podatke in kako. Samo tako si bo lahko ustvaril svoje mnenje o vrednosti podatkov in o njihovi prepričljivosti.

Pri ugotavljanju virov, ki so sestavljalcu rabili za sestavo socialne ankete, nas je zanimalo tudi vprašanje, ali so in v kakšnem obsegu so uporabljali poročila šol, če so se mladoletniki v tem času šolali, oziroma poročila z delovnega mesta, če so bili zaposleni.

vsekakor, da sestavljalci ankete ne posvečajo posebne pozornosti navajanju virov, ki so jih uporabljali pri sestavljanju ankete. Da je res tako, kaže tudi izredno velik delež neznanega (70 % — 71 % — 83 % glede na posamezne kategorije mladoletnikov). V vseh teh primerih torej ni bilo mogoče ugotoviti, ali je imel sestavljaivec ankete ta poročila ali ne.

2. Vsebina socialne ankete

Ko govorimo o socialni anketi, pri tem navadno mislimo na poročilo, ki naj v kazenskem postopku osvetli predvsem zunanje objektivne okoliščine, v katerih je mladoletnik živel, in mladoletnikovo odzivnost na te razmere. In res je ena temeljnih funkcij socialne ankete prav analiza takih okoliščin — ne moremo pa trditi, da je to njena edina funkcija.

Socialna anketa posreduje sodniku ali senatu posebne podatke, ki so za njuno delo izredno dragoceni. Podati poskuša namreč značilnosti okolja, v katerem je mladoletnik živel in se razvijal in značilnosti njegovega sedanjega okolja. To okolje obsega predvsem mladoletnikovo družino, prav tako pa tudi šolo, delovno mesto in sosesčino, v kateri živi. Poleg tega daje socialna anketa tudi podobo mladoletnikove osebnosti, značilnosti njegovega osebnostnega razvoja, njegov značaj, navade in razvade, interese, načine, kako preživlja prosti čas.

Ob teh zahtevah, ki jih mora izpolnjevati dobra socialna anketa, je nujno, da takšno poročilo ni le objektivistično naštevanje za-

nesljivo ugotovljenih in danih dejstev, temveč je enako tudi odsev ocen in presoj tistega, ki je anketo sestavljajal.²

Glede na to, ali gre za analizo podatkov ali pa za sestavljalčevu mnenje o teh podatkih, ločimo v socialni anketi analitični del in tisti del, kjer podaja sestavljalčev svoje mnenje in predloge.

Analitični del ankete je tedaj nujen pogoj za predlog oziroma za izdelavo mnenja. Obsegati mora vsaj dve kategoriji podatkov — podatke o mladoletniku in podatke o njegovem okolju.

Pri vsebini socialne ankete sta nas zato zanimali predvsem ti dve kategoriji podatkov.

Tabela 3. Pogostnost podatkov o mladoletniku v socialnih anketah

Socialna anketa obsega o mladoletniku podatke o	Sodišče				Sodišče % navedb v soc. anketah			
	JT	občinsko	okrožno	skupaj	JT	občinsko	okrožno	skupaj
zgodnjem razvoju	1	123	53	177	..	68	62	66
zdravstvenem stanju	3	111	55	169	..	62	64	63
razvadah	1	65	51	117	..	36	59	43
vedenju	3	141	72	216	..	78	84	80
interesih	—	88	38	126	..	49	44	47
šolskih uspehiv	3	173	81	257	..	96	94	96
uporabi prostega časa	1	107	41	149	..	59	47	55
Skupaj	3	180	86	269	..			

V tabeli prikazujemo pogostnost odgovorov o mladoletniku v posameznih socialnih anketah ter jih obravnavamo glede na to, ali je šlo za kazenski postopek pred javnim tožilstvom ali pred občinskim oziroma okrožnim sodiščem.

S posameznimi vprašanji smo želeli izvedeti, ali socialna anketa obsega podatke o mladoletnikovem zgodnjem razvoju, o njegovem zdravstvenem stanju, o njegovih razvadah, o njegovem vedenju, o njegovih interesih, o šolskih uspehiv in o uporabi prostega časa.³

Pri podatkih za občinsko in okrožno sodišče je najbolj pogostna navedba o šolskih uspehiv (95 % vseh socialnih anket ima ta podatek). Če upoštevamo majhen delež primerov, ko je bilo mogoče zanesljivo ugotoviti, da je sestavljalčev ankete imel na voljo šolsko poročilo, vidimo, da je mogoče dvoje: ali

sestavljavci ne navajajo virov, iz katerih so črpali podatke, kar je metodološko pomanjkljivo, ali pa povzemajo podatke o šolskih uspehiv iz pogovorov z mladoletniki oziroma njihovimi starši, kar jim najbrž ne more dati čisto objektivne podobe o položaju, uspehiv ali pogosteje neuspehiv in težavah mladoletnika v šoli.

Naslednji najpogostnejši podatek, ki ga obsegajo socialne ankete o mladoletniku, je podatek o njegovem vedenju (78 % pri občinskem sodišču, 84 % pri okrožnem sodišču). Sestavljalčev ankete je bil podatek o šolskih uspehiv laže objektivirati, pri opisu in vrednostnih sodbah o mladoletnikovem vedenju je pa gotovo že dodal marsikaj subjektivnega.

Najmanj podatkov imajo socialne ankete o mladoletnikovih razvadah (36 %—59 %) o njegovih interesih (49 %—43 %) in o uporabi prostega časa (59 %—47 %). Takšne podatke je najbrž najteže zbrati, toda hkrati so to tudi podatki, kakršni bi bili za sodišče nadvse dragoceni. Zlasti podatki o razvadah mladoletnikov bi bili nemara lahko bolj pogostni in izčrpni, saj je razvad med mladoletniki mnogo in taki podatki bi bili za sodnika in pozneje za organe, ki izvajajo vzgojne ukrepe, zelo koristni; tako bi namreč izvedeli za način, kako mladoletnik manifestira svoje osebne te-

² Prim. K. Vodopivec in soavt. Kriminologija, I. dio, Zagreb 166, str. 101.

³ Glede podatkov, ki naj jih obsega socialna anketa, primerjaj npr. M. Gaspari, Socialni delavec in njegove metode pri delu z mladoletnimi storilci kaznivih dejanj v zbirki Socialne službe v Sloveniji, Ljubljana, 1961, str. 144, i. n.; A. Kahn, A. Court for Children, Columbia University Press, New York, 1953, str. 1949 i. n.;

K. Grzeškowiak-S. Sztatler, Poradnik kuratora sądowego i inspektora społecznego, Warszawa, 1966, str. 44 i. n.

žave in bi jih laže poskušali odpravljati. Za delinkventne mladoletnike ugotavljajo, da nimajo posebnih interesov, da so v odnosu do različnih mladinskih organizacij pasivni in nas zatorej to, da socialne ankete ne govore pogosto o njihovih interesih, ne preseneča. Ker pa temelji socialna anketa v večini primerov tudi na pogovoru sestavljavca z mladoletnikom, bi najbrž bilo mogoče izvedeti, kaj mladoletnika zanima, ali ima kakšne želje glede svojega poklica, ali bi se želel ukvarjati s kakšnim konjičkom ipd.

Posebno pomembnost pripisujejo načinu preživljanja prostega časa mladoletnika. Mnogo kaznivih dejanj store mladoletniki takrat,

ko so prosti in po pravilu, nenadzorovani; po drugi strani pa se ravno v tem času najbolj uveljavljajo njihovi interesi in morebitna posebna nagnjenja. Zato lahko ocenimo pomanjkanje podatkov o uporabi prostega časa v socialni anketi kot precejšnjo hibo, tako, ki lahko vpliva na potek prevzgoje mladoletnika. Pri tem ne smemo pozabiti, da tudi negativen podatek o tem (npr. v prostem času mladoletnik ničesar ne dela, ali pohajkuje, se pogovarja z znanci in s tovariši) nekaj pomeni.

Poleg podatkov o mladoletniku nas je zanimalo še vprašanje, katere podatke o mladoletnikovi družini vsebujejo socialne ankete in kako pogosto se le-ti pojavljajo.

Tabela 4. Pogostnost podatkov o mladoletnikovi družini v socialnih anketah

Soc. anketa obsega o mladoletnikovi družini podatke o	Sodišče				% novedb v soc. anketah Sodišče			
	JT	občinsko	okrožno	skupaj	JT	občinsko	okrožno	skupaj
materialnem položaju	2	148	67	217	..	83	78	80
o stanovanjskih razmerah	3	144	74	221	..	80	86	82
o medsebojnih odnosih v družini	2	157	74	233	..	87	86	50
vzgojnih postopkih	2	103	69	174	..	57	80	65
vseh gornjih navedbah	—	79	43	122	..	44	50	45
nobeni izmed gornjih navedb	—	5	1	6	..	3	..	2
Skupaj	3	180	86	269	..			

Za podatke o mladoletnikovi družini smo predvideli več možnosti. Najštevilnejše med njimi so bile: podatki o materialnem položaju, podatki o stanovanjskih razmerah, podatki o medsebojnih odnosih v družini, podatki o vzgojnih postopkih. Upoštevali smo še možnost, da je obsegala socialna anketa vse gornje podatke skupaj, in možnost, da ni v njej nobenega teh podatkov.

Pri občinskem in okrožnem sodišču so najpogostnejši podatki o materialnem položaju, o stanovanjskih razmerah in o medsebojnih odnosih v družini. Dva izmed najpogostnejših podatkov sta izrazito objektivne narave, tretji pa je najbrž najpomembnejši za označitev ozračja v mladoletnikovi družini.

Delež socialnih anket, ki obsegajo tudi podatke o vzgojnih postopkih, je na občinskem sodišču dokaj majhen — 57 %/o, na okrožnih pa bistveno višji — 80 %/o. Vzroke za tako razliko je težko najti. Mogoče je npr. domnevati, da so poročila za okrožna sodišča temeljiteje pripravljena, ker gre za hujša kazniva dejanja, hkrati pa tudi za mladoletnike, ki so pogosto bolj obremenjeni in so jih večkrat sodišča že obravnavala.

Dobra socialna anketa bi morala obsegati — poleg podatkov o mladoletniku — vse našete podatke o mladoletnikovi družini, toda

podatki naše analize kažejo, da je bilo v analiziranem gradivu na občinskem sodišču samo 44 %/o takih anket, na okrožnem pa 50 %/o. Ker smo analizirali podatke o mladoletnikih, ki so prebivali na območju mesta Ljubljane in so torej socialne ankete pripravljali predvsem zavodi mestnih občin, mislim, da bi ta delež lahko bil in bi tudi moral biti večji.

3. Mnenje in predlogi, vsebovani v socialni anketi

Če sprejmemo formalno delitev socialne ankete na analitični in sintetični del, mora slednji izhajati iz prejšnjega in temeljiti na njem. O tem, kaj naj obsega sintetični del, so mnenja različna. Po enem mora vsebovati končno mnenje oceno mladoletnikovega okolja, njegove odzivnosti na okolje in mnenja o tem, ali je oboje ugodno za mladoletnikov razvoj ali ni. Glede na svoje znanje je namreč socialni delavec za to usposobljen, medtem ko sodi ocena mladoletnikove osebnosti v okvir psihologovega dela. Vprašljivo je tudi, ali lahko da socialni delavec v socialni anketi predlog za izrek vzgojnega ukrepa, ker je to v bistvu pravica in dolžnost sodišča.⁴

⁴ Prim. K. Vodopivec in soavt. Kriminologija, Zagreb, 1966, str. 101—102 in 109.

Po drugem mnenju naj bo v socialni anketi končno mnenje, ki obsega oceno okolja, v katerem mladoletnik živi, pa tudi oceno nekaterih okoliščin, ki zadevajo njegovo osebnost (težave v razvoju, duševna razvitost, njegova zrelost, slabe lastnosti — t. i. socialna diagnoza). Po tem mnenju naj vsebuje socialna anketa v sklepnem mnenju tudi prognozo mladoletnikovega vedenja. Sestavni del socialne ankete je naposled še predlog sestavljalca ankete o vrsti vzgojnega ukrepa; pri tem pa poudarjajo, da je odločitev o tem prepuščena sodišču in je predlog, ki ga vsebuje socialna anketa, samo pomagalo sodišču za izbiro najprimernejšega ukrepa.⁵

V praksi naših sodišč je večina socialnih anket sestavljena tako, da vsebuje sklepno mnenje (praviloma), mnenje o mladoletnikovem okolju, v njih pa so tudi predlogi o vrsti ukrepov, ki bi bili po mnenju socialnega de-

lavca za mladoletnika najbolj primerni. Zdi se, da je tako sestavljanje anket v sedanjih razmerah, ko mladinski sodniki praviloma nimajo nikakršne posebne formalne priprave za delo z mladoletniki, smotrno in vsaj začasno opravičljivo, četudi je res, da se moramo pri tem zavedati, da ima dolžnost in pravico sojenja samo sodišče in nosi zato tudi odgovornost za svoje delo.

Podatke, ki smo jih zbrali in analizirali v zvezi s sklepnim mnenjem in predlogom, vsebovanim v socialni anketi, smo analizirali po teh dveh merilih.

Z anketo smo želeli ugotoviti, ali je sestavljalcev izdelal končno mnenje o mladoletniku ali o okolju oziroma obojem. Te podatke smo razvrstili glede na to, ali je postopek tekkel pred javnim tožilstvom ali pa na občinskem oziroma okrožnem sodišču.

Tabela 5. Izdelava sklepnega mnenja o mladoletniku ali okolju

Sestavljalcev ankete je izdelal sklepno mnenje o	Sodišče				Sodišče %			
	JT	občinsko	okrožno	skupaj	JT	občinsko	okrožno	skupaj
okolju		6	1	7	..	3		3
mladoletniku	2	20	12	32	..	11	14	12
okolju in mladoletniku		127	48	177	..	71	56	66
ni izdelal sklepnega mnenja	1	27	25	53	..	15	30	19
Skupaj	3	180	86	269	..	100	100	100

Delež, izračunani v tabeli za javno tožilstvo, se zaradi razlogov, ki smo jih že omenili, bistveno razlikujejo od podatkov za obe sodišči. Pri sodiščih so podatki dokaj enako razporejeni. Tako pri občinskem kot pri okrožnem sodišču je največ takih socialnih anket, kjer je sestavljalcev izoblikoval sklepno mnenje o mladoletniku in o okolju, torej najbolj popolno obliko (71 % na občinskem, 56 % na okrožnem sodišču). Prav pri tem podatku pa ugotavljamo, da je delež takih socialnih anket na okrožnem sodišču manjši in razlika med obema sodiščema je občutna. Prav tako je tudi precejšnja razlika med sodiščema, če primer-

jamo socialne ankete, pri katerih sklepnega mnenja ni. Ne glede na te razlike pa je delež takih anket na obeh sodiščih prevelik, saj obsega na občinskem 15 % vseh primerov, na okrožnem pa enkrat več. Pri 15 % oziroma 30 % mladoletnikov si je ustvarjalo mnenje o mladoletniku sodišče samo, čeprav je v postopku sodeloval organ, ki je predvsem poklican, da to opravi in ki je tudi strokovno za to pripravljen.

Naslednje vprašanje, na katero smo iskali odgovor, je to, ali so sestavljalci socialnih anket pripravljali predlog o tem, kakšne ukrepe naj sodišče uporabi proti mladoletniku.

Tabela 6. Izdelava predloga o ukrepu proti mladoletniku

Sest. ankete je izdelal predlog	Sodišče				Sodišče %			
	JT	občinsko	okrožno	skupaj	JT	občinsko	okrožno	skupaj
da	1	128	67	196		71	78	73
ne	2	52	19	73		29	22	27
Skupaj	3	180	86	269		100	100	100

⁵ Prim. H. Hartman, Praktische Jugendgerichtshilfe, Berlin — Spandau, 1961, str. 88—92, 96—97.

Pri občinskem sodišču je bilo anket, ki so obsegale sklepno mnenje o okolju, o mladoletniku ali o obojem, 85 % predlogi pa so bili izdelani pri 71 % vseh socialnih anket, kar kaže na različne kvalitete teh socialnih anket. Pri okrožnem sodišču je bilo socialnih anket, kjer je bilo izdelano sklepno mnenje o okolju, o mladoletniku ali o obojem, 70 %, predlogi so bili izdelani pri 78 % socialnih anket. Pred okrožnim sodiščem so sestavljalci ankete pogosteje kot pred občinskim sodiščem predlagali, kakšen ukrep naj sodišče izreče mladoletniku. Pred to sodišče prihajajo praviloma bolj iztirjeni mladoletniki, taki, ki so že imeli opraviti s sodiščem (občinskim ali okrožnim), mladoletniki torej, pri katerih gre pogosto za hujše osebne deviacije in pri katerih je vrsta težav tudi v okolju, v katerem žive. Pri takih mladoletnikih je glede na omejene možnosti ukrepanja in glede na težo motenj najbrž laže predlagati ukrep, kakršnega naj sodišče uporabi.

Tudi pri podatkih v tej tabeli je delež primerov, ko predloga ni bilo, velik (29 % pri občinskem in 22 % pri okrožnem sodišču) in skorajda ni mogoče najti vzroka za to.

Pri analizi podatkov o socialnih anketah smo želeli tudi ugotoviti, ali so sodišča predloge, vsebovane v socialnih anketah, upoštevala ali ne in koliko so jih upoštevala. Domnevali smo, da so bile socialne ankete sodišču v pomoč zlasti tedaj, če je sodišče predlog sestavljavca ankete povzelo, bodisi v celoti bodisi deloma, in s tem nekako tudi ovrednotilo delo, ki ga je sestavljavec opravil.

Pri tem vprašanju smo upoštevali dvoje različnih možnosti: predlog za izrek je lahko dal sestavljavec ankete v anketi sami, lahko pa ga je dal tudi predstavnik skrbstvenega organa na seji senata ali na glavni obravnavi. Predlog smo obravnavali ločeno, ker gre za dve različni obliki sodelovanja skrbstvenega organa v kazenskem postopku.

Tabela 7. Upoštevanje predloga socialnega delavca, ki ga je podal v socialni anketi

Sodišče oz. javno tožilstvo je predlog upoštevalo	Sestavljalac ankete je dal predlog za izrek ukrepa							
	Sodišče				Sodišče %			
	JT	občinsko	okrožno	skupaj	JT	občinsko	okrožno	skupaj
v celoti	—	63	43	106	—	50	64	54
deloma	1	10	8	19	—	7	12	10
ne	—	55	16	71	—	43	24	36
Skupaj	1	128	67	196	—	100	100	100

Podatke navajamo ločeno za tožilstvo in obe sodišči. Rezultati, ki jih kaže tabela, so po svoje presenetljivi. V pogovorih s predstavniki skrbstvenih organov in tudi sodišč smo namreč pogosto ugotavljali, da sodišča predloge teh organov večinoma upoštevacjo. Podatki v tabeli pa kažejo, da je primerov, ko sodišča teh predlogov ne upoštevacjo, ve-

liko, zlasti na občinskem sodišču (43 %). Pri tem sodišču je tedaj skoraj polovico mladoletnikov, glede katerih izbere sodišče drugačen ukrep, kot ga predlaga skrbstveni organ. Večja skladnost pri okrožnem sodišču je morda do določene meje tudi posledica tega, da gre za več huje iztirjenih mladoletnikov in so zato možnosti za izbiro ukrepa manjše.

Tabela 8. Upoštevanje predloga socialnega delavca, ki ga je podal na glavni obravnavi

Sodišče je predlog upoštevalo	Sodišče			Sodišče %		
	občinsko	okrožno	skupaj	občinsko	okrožno	skupaj
v celoti	34	18	52	72	86	74
deloma	5	2	7	10	—	10
ne	8	3	11	18	14	16
Skupaj	47	23	70	100	100	100

Skladnost med predlogom socialnega delavca, ki ga je podal na glavni obravnavi, in ukrepom, ki ga je izreklo sodišče, je bila mnogo večja. Pri predlogu, ki ga vsebuje

socialna anketa, je najbrž treba upoštevati, da je narejen v pripravljalni fazi postopka; mogoče je, da se položaj do glavne obravnave spremeni ali pa da se ugotove okoliščine, ki

vplivajo na mnenje socialnega delavca in sodišče, da se odločita za ukrepe, ki so res praviloma skladni.

II. Sklepi

Opravljen analiza daje možnosti za to, da tudi z našega stališča ocenimo socialne ankete in vsaj nekoliko sodelovanje socialnih delavcev v pripravljalnem postopku. Zdi se nam, da sestavljavci socialnih anket ne upoštevajo dovolj temeljnega metodološkega pravila, češ da morajo biti iz socialne ankete razvidni viri, ki so rabili za njeno sestavo. Delež neznanih podatkov o tem, s kom se je socialni delavec pogovarjal, je bil velik (25 %), domnevamo pa lahko, da je bilo primerov, ko iz socialne ankete ni bilo neposredno razvidno, s kom se je pogovarjal, več in so popisovalci ugotovili ta podatek iz vsebine socialne ankete same ter ga vnesli v vprašalnik. To domnevo potrjuje tudi okoliščina, da je bil v študiji Inštituta za kriminologijo o analizi ukrepa strožjega nadzorstva⁶ ugotovljen mnogo večji delež primerov, ko iz socialne ankete ni bilo razvidno, na podlagi kakšnih pogovorov je bila opravljena.

V bistvu enako velja tudi za podatke o tem, ali so imeli sestavljavci socialnih anket na voljo poročilo šole oziroma z delovnega mesta. Skoraj ne more biti dvoma o tem, da je bilo takih poročil več kot 18 oziroma 10 %, kakor smo ugotovili v analizi, toda podatki o virih so tudi tukaj navedeni le izjemoma.

Socialne ankete obsegajo sorazmerno mnogo podatkov o mladoletniku in o njegovi družini. Pri obeh kategorijah pa pogosteje navajajo bolj objektivne (in laže ugotovljive) podatke, kot so npr. šolski uspeh, vedenje mladoletnika, materialni položaj, stanovanjske razmere ipd. Vrednost podatkov o mladoletniku in družini bi se gotovo precej povečala, če bi bili številnejši podatki o mladoletnikovih razvadah, o njegovih interesih, o uporabi prostega časa, o medsebojnih odnosih v družini, o vzgojnih postopkih v družini ipd. Pri tem je treba poudariti, da je tudi negativni podatek koristen, npr. podatek, da mladoletnik nima razvad, da nima posebnih interesov.

V analizi smo ugotovili, da je imelo 81 % socialnih anket sklepno mnenje, 19 % pa je bilo brez njega. Sklepno mnenje je tako bistveni del socialne ankete, da pomeni socialna anketa brez njega torzo in je sama v sebi nedokončana. Zato menimo, da bi takih

⁶ Prim. B. Skaberne in soavt. Analiza o izvajanju ukrepa strožjega nadzorstva skrbstvenega organa, Inštitut za kriminologijo, I. del, Ljubljana, 1966, II. del, Ljubljana, 1968, str. 72.

socialnih anket ne smelo biti tako veliko. Zanimivo je — čeprav je ta skladnost morda le naključna — da so ocenjevalci socialnih anket ocenili 18 % anket za slabe, torej skoraj toliko, kolikor jih je bilo brez sklepnega mnenja.

Obravnavana analiza o delu socialnega delavca v kazenskem postopku pri nas ni bila prva analiza s tega področja. Nekaj podatkov o socialnih anketah in o sodelovanju socialnega delavca na glavni obravnavi je v študiji Inštituta za kriminologijo o izvajanju in uspešnosti ukrepa strožjega nadzorstva, Inštitut za kriminološka i kriminalistička istraživanja v Beogradu pa se je tudi ukvarjal s temi vprašanji.⁷ Zato nas je zanimalo, ali so rezultati naše analize podobni drugim in ali se z njimi ujema.

Prvi podatek, ki ga lahko primerjamo, je podatek o tem, ali je socialna anketa v sodnem spisu obstajala ali ne. Ker moramo zaradi primerljivosti podatkov izključiti primere, ki jih je obravnavalo javno tožilstvo, vidimo, da je bilo primerov, kjer je socialna anketa obstajala, v naši študiji 95 %, v študiji o strožjem nadzorstvu 97 %, avtorji študije beogradskega inštituta pa so ugotovili 81,9 % za vso državo in 91,9 % za Slovenijo.⁸ Ker je naša analiza zajela samo ljubljansko mestno območje, bi pričakovali, da bo primerov, kjer je bila izvedena socialna anketa, več od slovenskega poprečja, ki ga kažeta druga dva podatka. Vendar so razlike tako majhne, da lahko rečemo, da se podatki naše analize ujemajo z že ugotovljenimi.

Glede navajanja virov smo že ugotovili, da je socialnih anket, ki navajajo pogovor za vir informacij, bistveno več kot v analizi o izvajanju strožjega nadzorstva. Domnevamo, da je to deloma odsev resničnega stanja, deloma pa posledica dejstva, da so popisovalci šteli za navedbo virov tudi posredno navedbo (če je bilo to razvidno, npr. iz navedb o razvoju mladoletnika ipd.). Mnogo bogatejše pa so socialne ankete, ki jih obravnavamo v naši analizi, glede na podatke o mladoletniku oziroma o njegovi družini.

Podatki v tabeli 9. kažejo, da so razlike res občutne. Zanje bi lahko navedli, kot se nam zdi, predvsem dva vzroka. Študija o strožjem nadzorstvu obravnava mladoletnike — storilce kaznivih dejanj zoper premoženje, ki jim je sodišče izreklo ta ukrep (tako, da so ga izvajali socialni delavci) po vsej Sloveniji v letu 1963. S tem smo zajeli mladoletnike v občinah, ki imajo socialno službo različno razvito

⁷ L. Lazarević in soavt. Primena zavodskih vaspitnih mera prema maloletnicima, Institut za kriminalistička i kriminološka istraživanja, Beograd, 1965.

⁸ Prim. Skaberne, n. d. str. 72; Lazarević, n. d. str. 66 in 68.

Tabela 9. Primerjava podatkov socialnih anket o mladoletniku — v %⁹

Socialna anketa obsega podatke za mladoletnika o	Pričujoča študija	Študija o strožjem nadzorstvu
zgodnjem razvoju	66	36
zdravstvenem stanju	63	37
razvadah	44	40
vedenju	80	71
interesih	47	9
šolskih uspehiv	96	84
uporabi prostega časa	55	11

in podatki so izraz slovenskega poprečja. Naša analiza zajema samo mestno območje Ljubljane, ki ima socialno službo najbolj razvito, kjer izdelujejo socialne ankete samo strokovno usposobljeni socialni delavci v centrih ali zavodih za socialno delo, od katerih pričakujemo boljše sodelovanje in ki so ga tudi zmožni. Drugi vzrok je morda tudi v kriteriju zbiranja podatkov; le-ta je bil mogoče pri študiji o strožjem nadzorstvu strožji, ker je bilo anketiranje opravljeno samo na Inštitutu za kriminologijo.

Tabela 10. Primerjava podatkov socialnih anket o mladoletnikovi družini — v %¹⁰

Socialna anketa obsega o mladoletnikovi družini podatke o	Pričujoča študija	Študija o strožjem nadzorstvu
materialnem položaju	80	66
stanovanjskih razmerah	82	60
medsebojnih odnosih v družini	50	73
vzgojnih postopkih	65	17

V tabeli smo zajeli samo najbolj tipične in najpogostnejše podatke. Podobno kot pri prejšnji tabeli so razlike pri podatkih o mladoletnikovi družini velike. Morda preseneča manjši delež opazovanj o medsebojnih odnosih v naši študiji nasproti deležu v študiji o strožjem nadzorstvu. To edino izjemo od pravila, da so socialne ankete v ljubljanskih občinah popolnejše kot v Sloveniji na splošno, si razlagamo s tem, da je težko natančno razmejiti oceni o medsebojnih odnosih in vzgojnih postopkih. Zato je zelo verjetno, da so bila merila za uvrstitev ocen o teh dveh elementih vzgojnega procesa v študijah različna in bi se verjetno ob poenotenih merilih moral v pričujoči študiji delež ocen o medsebojnih odnosih v družini zvečati, delež ocen o vzgojnih postopkih pa temu primerno zmanjšati, oziroma bi se morali skladno s tem spremeniti

⁹ Podatki so povzeti po tab. 3 ter po Skaberne, n. d. str. 74.

¹⁰ Podatki so povzeti po tab. 4 in Skaberne, n. d. str. 75.

deleži ocen v študiji o uspešnosti ukrepa strožjega nadzorstva.

Izredno velika je tudi razlika glede podatka o predlogu, ki ga obsega socialna anketa. V naši analizi 27 % socialnih anket ni imelo takega predloga, v študiji o strožjem nadzorstvu je bilo takih anket 68 %.

Pri obeh raziskavah smo primerjali še podatke o tem, kdo se je udeležil glavne obravnave oziroma seje senata. Pri tem podatku moramo opozoriti, da so podatki primerljivi samo, če iz naše analize izločimo primere, ko je sodišče ustavilo kazenski postopek brez seje senata oziroma glavne obravnave.

Tabela 11. Udeležba socialnega delavca na glavni obravnavi ali seji senata — v %¹¹

Glavne obravnave se je udeležil	Pričujoča študija	Študija o strožjem nadzorstvu
podpisnik socialne ankete	21	25
drug predstavnik skrb. organa	35	14
nihče	44	38
ni bilo mogoče ugotoviti	—	23
Skupaj	100	100

Podatek študije o strožjem nadzorstvu, da ni bilo mogoče ugotoviti, kdo se je udeležil glavne obravnave, pomeni, da se je obravnave predstavnik skrbstvenega organa sicer udeležil, ni pa bilo mogoče ugotoviti, ali je bil to podpisnik socialne ankete ali kdo drug. V naši študiji takih primerov ni bilo, ker so anketarji verjetno laže ugotavljali ta podatek, saj so velik del obravnavanih mladoletnikov obravnavali sami in so osebno poznali posamezne socialne delavce. Premalo je tudi primerov, ko se je udeležil glavne obravnave podpisnik socialne ankete, ki je bil praviloma njen sestavljaev.

Posebej pa se moramo ustaviti ob podatkih o tem, v koliko primerih se socialni delavci glavne obravnave (oz. seje senata) niso udeležili. Lazarevič in soavtorji¹² ugotavljajo, da se je predstavnik skrbstvenega organa udeležil glavne obravnave v 65,4 % primerov za vsó državo in v 34,4 % za Slovenijo. Ta podatek pomeni za našo socialno službo v bistvu zelo hud opomin, saj kaže na manjšo osebno zavzetost njenih delavcev, čeprav so te službe v Sloveniji gotovo bolj razvite kot poprečno v vsej državi. Podatki naše študije so sicer nekoliko ugodnejši, vendar se nam zdi kljub

¹¹ Podatki so povzeti po tab. 16 študije in po Skaberne, n. d. str. 79.

¹² Prim. n. d. str. 74.

temu nedopustno, da se v Ljubljani, ki ima socialno službo v republiki verjetno najbolj razvito, kar pri 44 % mladoletnikov socialni delavec ni udeležil tistega procesnega opravila, za katero je bil pripravil poročilo in na katerem se bo odločilo o nadaljnji mladoletnikovi usodi. Breme te ugotovitve je toliko težje, če upoštevamo, da je študija o strožjem nadzorstvu poprečno za vso Slovenijo ugotovila, da je delež tako obravnavanih mladoletnikov manjši kot v Ljubljani.

Primerjava podatkov iz obeh študij, ki jih je opravil Inštitut za kriminologijo v soraz-

meroma kratkem obdobju, kaže, da je kvaliteta sodelovanja socialnega delavca v kazenskem postopku v vsej Sloveniji neenakomerna in da je v Ljubljani kot največjem slovenskem mestu večja kot v poprečju. Odkriva pa nam tudi slabosti in pomanjkljivosti sodelovanja skrbstvenih organov v kazenskem postopku proti mladoletnikom in zlasti tu nam lahko njeni rezultati precej koristijo. Zdi se nam, da daje analiza socialnih anket dovolj opore za to, da se zavemo njihovih pomanjkljivosti — zavest o tem pa že pomeni prvi korak za njihovo postopno odpravljanje.

Participation of Authorities for Social Welfare in Predispositional Procedure Towards Juveniles

by dr. Alenka Šelih, Scientific Research Worker, Institute of Criminology, University of Ljubljana

In her article, the author exposes the results of the study on handling of juveniles in the courts.¹ Special attention is focused to the role of the authorities for social welfare in the predispositional procedures towards juveniles.

In the course of criminal procedure against juveniles these authorities prepare a special report — social inquiry. The article refers to the main characteristics of such reports and specifies first their sources. The research, hereby, established that 21 % of all social inquiries omitted to state the source which served to the social worker as a basis for its elaboration. The other data point to the fact that social workers most frequently interview the juvenile and his mother (32 %). The methodological defect consisting in omission of citing the source out of which the data were taken increases if reports from school or from working place of the juvenile are taken into consideration.

In the study, social inquiries were examined with respect to the data on the juvenile, on his family, and with respect to the proposals and opinions exposed in them.

As far as data on the juvenile are concerned, it was established that they mostly concerned the school results and the juvenile's behaviour.

¹ In 1967, Institute of Criminology at the Faculty of Law, University of Ljubljana, carried out a project on handling of juveniles by courts in Ljubljana. This was an international study carried out also in Belgrade and Warsaw. The project was sponsored by the U. S. A. Department of Health, Education, and Welfare and Republic Secretariat for Health and Social Welfare of Slovenia.

Less frequently we found data which indeed were more difficult to collect but would be most precious for the court. This concerns data on juvenile's habits, interests and data on his manners to use his leisure.

Social inquiries contain numerous data on juvenile's family, especially on economic position and living standards. Here too, it was observed that data more difficult to be established were less frequent.

Social inquiries contain beside an analytical part also the synthetic one which follows from the previous one. In the analyzed group of social inquiries 66 % contained such a final opinion on juvenile as well as on his environment. Anyway, there were 19 % of social inquiries which had no opinion at all.

Beside this final opinion social inquiries often contain a proposal to the court as to the measure which should be used with the juvenile. In the theory, this question is controverser, but in practice this possibility is often used. At the group analyzed it was found that 27 % did not contain any proposal. In the study, it was also stated that the courts followed these proposals to a smaller degree than it had always been presumed. The courts followed the proposals in 64 %.

At the end of the article, the author makes a comparison of results of the present analysis and of two other Yugoslav researches on the similar problems. This comparison tries to show whether any progress can be noticed in the preparation of social inquiries in the predispositional proceedings against juveniles.